

А. Темиргалинова

«Торайғыров университеті» коммерциялық емес акционерлік қоғамы,
Қазақстан, Павлодар қ.
e-mail: Assolalieparusa@mail.ru

КОММУНИКАТИВТІК-ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ПОЛИЭТНИКАЛЫҚ ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРНЫНДА ОҚУ ҮРДІСІНДЕГІ БОЛАШАҚ ОҚЫТУШЫЛАРДЫҢ НЕГІЗГІ КӘСІБИ МАҢЫЗДЫ СИПАТЫ РЕТІНДЕ

Көпұлтты ел азаматының дамуында ата-бабаның рухани дәстүріне сүйенетін, елдегі этностардың өмірінің ғасырлар бойы қалыптасқан құндылықтарды қорғайтын әлеуметтік жауапты және рухани-адамгершілік тұлғасын қалыптастыруда білімге ерекше рөл беріледі. Қазіргі уақытта көп ұлтты кеңістікте болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін дамытудың маңызы зор, өйткені көпұлтты қоғамда өскелең ұрпаққа білім беретін болашақ мұғалімдер болып табылады. Оның маңыздылығы Қазақстанның көпұлтты және көпұлтты қоғамының ерекшеліктерімен де байланысты. Мақалада коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттіліктің маңызды сипаттамаларын анықтау, ғылыми-педагогикалық кадрларды даярлау жүйесіндегі университеттің рөлін анықтау мәселелері қарастырылған. Мақалада болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру принциптері қарастырылған. Этнопедагогикалық құбылыстарды кең әлеуметтік-мәдени аядағы және жергілікті мәдени жағдайды ескере отырып, мәдени құрамдастардың жиынтығы, ал зерттелетін объектілерді этномәдениет құбылыстары ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін мәдениеттанулық көзқарас қарастырылады. Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік мазмұны ұсынылады. Студенттердің болашақ ұстаз ретіндегі коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру диагностикасы бойынша тәжірибелік зерттеу жүргізілді. Эксперименттік жұмыс

Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің базасында (Нұр-Сұлтан) және Торайғыров университеті (Павлодар) базасында жүргізіліп, оған 159 студент қатысты. Эксперименттік топта студенттердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру бойынша студенттерге арналған сабақтар пәнаралық оқу бағдарламасы бойынша өткізілді.

Түйін сөздер: коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік, этнопедагогика, коммуникация, құзыреттілік, жоғары білім, болашақ мұғалімдер.

A. Temirgalinova

Toraigyrov University, Kazakhstan, Pavlodar
e-mail: Assolalieparusa@mail.ru

Communicative and Ethno-pedagogical Competence as a Basic Professionally Significant Characteristic of Future Teachers in the Process of Education in a Polyethnic Higher Education Institution

Education is given a special role in formation of socially responsible and spiritual and moral personality of a citizen of multi-ethnic country, who relies in his/her development on the spiritual traditions of the ancestors, protecting the values developed in the centuries-old history of the life of the country's ethnic groups. At present, in a multi-ethnic space, the development of the communicative and ethno-pedagogical competence of future teachers is of great importance, since it is the future teachers who will teach the younger generation in a multinational society. The significance is also associated with the features of the multinational and multi-ethnic society of Kazakhstan. The article highlights the issues of identifying the essential characteristics of communicative and ethno-pedagogical competence, determining the role of the university in the system of training scientific and pedagogical staff. The article deals with the principles of formation of communicative-ethno-pedagogical competence of future teachers. A culturological approach is considered, which allows us to consider ethno-pedagogical phenomena as a set of cultural components on a broad sociocultural background and taking into account the local cultural situation, and the studied objects as phenomena of ethnoculture. The content of communicative-ethno-pedagogical competence is proposed. A practical study was carried out to diagnose the formation of communicative and ethno-pedagogical competence of students as future teachers. Experimental work

was carried out on the basis of L. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan) and Toraigyrov University (Pavlodar), 159 students took part in it. Classes for students on the formation of communicative-ethnopedagogical competence of students in the experimental group were conducted according to an interdisciplinary curriculum.

Key words: communicative-ethnopedagogical competence, ethnopedagogics, communication, competence, higher education, future teachers.

А.К. Темиргалинова

НАО «Торайгыров университет», Казахстан, г. Павлодар

e-mail: Assolalieparusa@mail.ru

Коммуникативно-этнопедагогическая компетентность как базовая профессионально значимая характеристика будущих педагогов в обучении в полиэтническом вузе

Образованию отводится особая роль в формировании социально ответственной и духовно-нравственной личности гражданина полиэтнической страны, который опирается в своем развитии на духовные традиции предков, защищающей ценности, выработанные во многовековой истории жизнедеятельности этносов страны. В настоящее время в полиэтническом пространстве важное значение имеет развитие коммуникативно-этнопедагогической компетентности будущих педагогов, так как именно будущие педагоги будут обучать подрастающее поколение в многонациональном обществе. Значимость также связана и с особенностями многонационального и полиэтнического общества Казахстана. В статье освещены вопросы выявления сущностных характеристик коммуникативно-этнопедагогической компетентности, определения роли вуза в системе подготовки научно-педагогических кадров. В статье рассматриваются принципы формирования коммуникативно-этнопедагогической компетентности будущих педагогов. Рассмотрен культурологический подход, который позволяет рассматривать этнопедагогические явления как совокупность культурных компонентов на широком социокультурном фоне и с учетом локальной культурной ситуации, а изучаемые объекты – как феномены этнокультуры. Предложено содержание коммуникативно-этнопедагогической компетентности. Проведено практическое исследование по диагностике сформированности коммуникативно-этнопедагогической компетентности студентов как будущих педагогов. Опытно-экспериментальная работа проводилась на базе Евразийского национального университета им. А.Гумилева (г.Нур-Султан) и Университета им.Торайгырова (г.Павлодар), в ней приняло участие 159 студентов. Занятия для студентов по формированию коммуникативно-этнопедагогической компетентности студентов в экспериментальной группе проводились по междисциплинарной учебной программе.

Ключевые слова: коммуникативно-этнопедагогическая компетентность, этнопедагогика, коммуникация, компетентность, высшее образования, будущие педагоги.

Кіріспе

Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік қазіргі мұғалімнің кәсіби мәдениетінің негізгі құрамдас бөліктерінің бірі ретінде қарастырылуы керек.

Бұл тақырып өзекті болып табылады, өйткені қазіргі уақытта көп ұлтты кеңістікте болашақ көпұлтты қоғамды – өскелең ұрпақты оқытатын болашақ мұғалімдер болғандықтан, болашақ мұғалім мамандығындағы коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік үлкен маңызға ие.

Дүниежүзілік педагогика тарихы сан қырлы, ол жекелеген халықтардың тәжірибесінен құралған. олардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар. Тәрбиенің мәні бүкіл адамзат педагогикасының ортақ тарихы арқылы ашылады.

Болашақ ұстаздар – бұл студенттер. Студентке анықтама берейік. Студент (лат. studens – еңбекқор, белсенді) – жоғары, кейбір елдерде және орта оқу орнының студенті. Студенттер – еліміздің болашақ ұстаздары, олар этномәдени мағынада сауатты болуы керек. Өйткені, адам мамандығына қарамастан, болашақта тек өз ұлтының ғана емес, басқа ұлттың да адамдарымен кездеседі.

Сәйкестік.

Қазіргі уақытта әртүрлі білім салаларының шекарасында өзекті және маңызды ғылыми салалар барған сайын пайда болуда. Өнімді ғылыми бағыттардың бірі этномәдени коммуникация болып табылады, ол көптеген ғылымдардың: элеуметтік психология, этнология, мәдениеттану, саясаттану, этнография, элеуметтану, педагогика, лингвистика және қоғамдағы өзара әрекеттесу

мәселелерімен айналысатын басқа гуманитарлық ғылымдардың жетістіктерін ескереді. Бұл бағыттың қалыптасуы мен дамуының қажеттілігі қоғамның әртүрлі мәдени және лингвистикалық салалардағы этносаралық және мәдениетаралық қарым-қатынас механизмдері мен шарттарына қызығушылықтың артуымен анықталады. Этносаралық тиімді қарым-қатынас қақтығыстардың алдын алуға және әртүрлі консенсус табуға көмектеседі, сондықтан жаһандық әлемде үлкен маңызға ие. Бұл білім саласы көпсалалылық, антропоцентризм, функционалдылық және қазіргі ғылыми және қолданбалы аспектілер тұрғысынан өте маңызды прагматизм сияқты қасиеттерге ие.

Материалдар мен әдістер

Жеке тұлғаның мәдени дамуы, адам даралығының байлығы көбінесе оның өмір сүруінің элеуметтік-мәдени жағдайларымен анықталады және қамтамасыз етіледі. Мәдени кеңістік – адамның күнделікті өмір сүру ортасы. Ол көп өлшемді және серпінді, оның ішінде қарым-қатынастың қалыптасқан нысандары, этникалық және рухани құндылықтар, өнер, маңызды оқиғалар, рәміздер. Мәдени кеңістіктің мазмұны мен сапасы сөзсіз басқа өлшемге – мәдени ағартушылыққа ауысады (А.В. Нестеренко, 2001: 27) [1].

Мәдениеттанулық көзқарас этнопедагогикалық құбылыстарды кең элеуметтік-мәдени фонға қарсы және жергілікті мәдени жағдайды ескере отырып, мәдени құрамдастардың жиынтығы ретінде, ал зерттелетін объектілерді этномәдениет құбылыстары ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Мәдени көзқарас келесіні түсінуге бағытталған:

- мәдениет адам қызметінің игерілген және материалданған тәжірибесі ретінде;
- тұлға өзін-өзі жүзеге асыру және мәдени шығармашылық қабілеті бар мәдениет субъектісі ретінде.

Этнопедагогикалық құбылыстарды мәдениеттанулық көзқарасқа сәйкес зерттеудегі негізгі ұстанымдар:

- мәдени өзін-өзі өзгертуге қабілетті тұлғаға элеуметтену субъектісі ретінде қатынасы;
- адам мен мәдениет арасындағы делдал ретінде оны мәдениет әлеміне енгізуге қабілетті элеуметтену факторларына қатынас (С.Н. Федоров, 2006: 32) [2].

Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігінің негізгі принциптеріне жатады:

- мәдени сәйкестік принципі, оған сәйкес білім беру әртүрлі мәдениеттердің көп өлшемділігімен, білім беру процестерінің әлемдік жалпыадамзаттық және этникалық (ұлттық) мәдени құндылықтарды олардың өзара байланысында бейнелеу мен жаңғыртуға бағытталғандығымен байланысты;

- педагогиканың негізгі курстарымен көптеген байланысы бар ғылыми-педагогикалық, мәдени білімдердің дамып келе жатқан жүйесі ретінде болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін құруды талап ететін интеграциялық принцип;

- болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігі арқылы практикалық педагогикалық мәселелерді шешуге бағытталған мазмұнды іріктеуді көздейтін тәжірибеге бағытталғандық принципі; нақты білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, олардың коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік әдістерін орынды пайдалану үшін практикалық дағдыларын қалыптастыру;

- субъективтілік принципі, оған сәйкес ол болашақ мұғалімдердің субъективті ұстанымын барынша дамытуға ықпал етеді, ол көпұлтты ортада білім беру мәселелерін шешуде өз тандауына, дербестігіне, шығармашылығына және бастамасына жауап беруге дайындығын білдіреді.

Осылайша, мәдениеттанулық тәсілдің идеялары мен принциптері болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігінің қызметтерін мәдениетті түрде анықталған қызмет түрі ретінде жүзеге асыруға және белгілі бір құндылықты білдіруге мүмкіндік береді. Құндылық теория мен тәжірибе арасындағы, танымдық және практикалық іске асырылатын тәсілдер арасындағы байланыстың бір түрі ретінде әрекет етеді (Л.В. Коновалова, 2000: 10) [3].

Әдебиетке шолу

Біз мәдениеттер диалогына назар аударамыз. Диалог мәселелерімен ежелгі грек философтары – софистер, Сократ, Платон, Аристотель, эллинизм дәуірінің философтары айналысты. Сондай-ақ М.М. Бахтин, К. Леви-Стросс, Г. Гершковец, Г. Гачев, С. Артановский, С. Арутюнов, Б. Ерасов, Л. Ионин, Н. Иконнико-

ва т.б., «Мәдениеттердің өзара әрекеттесуінің әдіснамасы, атап айтқанда, мәдениеттер диалогы М.Бахтиннің еңбектерінде дамыды. М.Бахтин бойынша диалог – бұл үрдіске қатысушы адамдардың өзара түсіністігі және сонымен бірге өз пікірін сақтау және қашықтықты (өз орнын) сақтау. Диалог – даму, өзара әрекеттесу. Диалог – қоғамның жалпы мәдениетінің көрсеткіші. М.Бахтиннің пікірінше, әрбір мәдениет басқа мәдениетке күмәнмен өмір сүреді, ал мәдениеттегі ұлы құбылыстар әртүрлі мәдениеттердің диалогында, олардың тоғысқан жерінде ғана туады. Бір мәдениеттің басқа мәдениеттің жетістіктерін меңгеру қабілеті оның өмірлік белсенділігінің қайнар көздерінің бірі болып табылады. Бөтен мәдениетке еліктеу немесе одан бас тарту диалогқа жол беруі керек. Екі тарап үшін де екі мәдениеттің диалогы жемісті болуы мүмкін» (Б.С.Кукуши, 2000: 17) [4].

Қазіргі уақытта халық дәстүрлерінің мазмұнын ашатын, қазіргі тәжірибеде оларды қолданудың кейбір формаларын, әдістерін айқындайтын біршама еңбектер (Дж. Бешимо, З.Г. Нығматов, Ю.Д. Руд, А.П. Орлова және т.б.) пайда болды (Т.Н.Поштарева, 2005: 35-42) [5].

Жоғары оқу орындарының педагогикасы бойынша (О.А.Абдуллина, Ф.Н.Гонобилин, В.А.Спирин, Н.В.Кузьмина, Н.Д.Хмель және т.б.) еңбектерді талдау ғалымдардың болашақ мұғалімге қойылатын талаптарды анықтағанын, кәсіби біліктілікті одан әрі жетілдіру үшін қарқынды ізденістер жүргізіліп болашақ мұғалімді дайындап жатқанын көрсетеді. (В.Н.Гуров, Б.З.Вульф, В.Н.Галяпина, 2004: 107) [6].

Ғалым М.С. Қаған кең мағынада болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігі төрт негізгі қызмет түрінің бірі – ойын, оқу, кәсіби немесе іс жүзінде коммуникативті деп есептеді. А.В. Мудрик болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттіліктің барлық алуан түрлілігінен педагогика тұрғысынан еркін қарым-қатынасты қызметтің ерекше түрі ретінде бөліп көрсетеді. А.А.Леонтьев қарым-қатынасты қызмет түрі ретінде жіктейді, бірақ іс-әрекет дербес емес. Б.Ф.Ломов коммуникацияны «субъектілердің өзара әрекеттесуі» деп анықтайды. Г.М.Андреева белсенділік пен қарым-қатынастың өзара байланысын кеңірек түсінуді ұсынды, оған сәйкес қарым-қатынас бірлескен қызметтің бір жағы ретінде қарастырылады – өйткені қызметтің өзі еңбек ғана емес, сонымен бірге еңбек процесіндегі

қарым-қатынас. Егер қарым-қатынастың, тұлғааралық қатынастардың және қызметтің қарым-қатынасы мәселесі бойынша көзқарастардың барлық жиынтығын талдасақ, онда қарым-қатынас пен белсенділіктің, тұлға аралық өзара әрекеттесуді бірлескен қызметтің бір жағы ретінде қарастыруға тура келеді (Ф.Н. Әліпханова, 2009: 21-25) [7], (Т.А. Левченко, Л.Е. Агеева, Е.Н. Агранович, 2013: 87) [8], (Г.М. Королева, 2011: 280-283) [9].

Нәтижелер мен пікірталас

Өз мәні бойынша коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілік қоғамдық даму үрдісінде дамып, жинақталған халықтың педагогикалық ақпараты мен тәрбиелік тәжірибесінің жиынтығы болып табылатын халықтық педагогика тәжірибесін теориялық тұрғыдан түсіну және жүйелеу қызметін атқарады.

Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік–белгілі бір этнос өкілін халықтық әдістер арқылы тәрбиелеуге ерекше көзқарас. Онда педагогика мен халықтың мәдени дәстүрлері арасындағы әлеуметтік-педагогикалық процестер, өзара байланыстар, өзара байланыстар талданады, халықтық (этникалық) тәрбиенің ерекшеліктері мен заңдылықтары зерттеледі (Т. Рюлкер, 1993: 53-69) [10].

Демек, коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттіліктің негізгі пәні – оқу-тәрбие процесі. Тәрбие мәселелері ғылыми ортада белсенді пікірталас нысанына айналуға.

Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік білімнің шындықтағы феноменологиялық болмысын көрсетеді және оқу-тәрбие үрдісін ретінде төмендегідей зерттейді:

- этномәдени ортадағы адами, тұлғааралық қарым-қатынастардың (тәрбиелік қарым-қатынастар, тәрбиелік коммуникациялар) нысаны (немесе әдісі);
- этнос мәдениетін болашақ мұғалімдерге берудің этникалық нормативті-мінез-құлық механизмдері;
- қызметтің ерекше түрі (оқу қызметі);
- университеттің көп ұлтты ортасындағы адамдардың өзара әрекеттесу қызметі (тәрбиелік қызмет);
- болашақ мұғалімдердің этномәдени дамуы, олардың белгілі бір этнос өкілі ретінде қалыптасуы;
- этноәлеуметтік институт (белгілі бір ұлттың мәдениетіндегі білім беру жүйесі).

Тәрбиенің феноменологиялық мәнін нақты педагогикалық шындықтағы күрделі әлеуметтік құбылыс ретінде көрсету білім беру мазмұнын нақты түсінуге бағытталған (Г.Д.Дмитриев, 1999: 36) [11], (Г.В.Палаткина, 2003: 339-341) [12].

Білім мазмұнының шоғырланған түрінде (этносоциализация) мақсаттар жүйесі түрінде көрінеді. Мақсат – бұл қалаған нәрсенің бейнесі, қандай да бір идеалды нәтиже идеясы. Тәрбиенің мақсаты-адамгершілік этникалық құндылықтардың белгілі бір жүйесінің иесі, білімді адам. (П.Ф., 2000: 17) [13].

Тәрбие процесінің құрылымында мақсаттар құқық қызметін атқарады, ал этноәлеуметтену шындық құбылысы ретінде әрекет етеді. Этносоциализацияның мақсаты:

- оқу іс-әрекетінің мазмұны арқылы нақтыланады;

- оқу қызметін ұйымдастыру арқылы нақтыланады;

- оқу қызметінің тиімділігін көрсетеді (Ю.Г.Фокин, 2002: 218-228) [14].

Оқу іс-әрекетінің нәтижелері жеке, аралық мақсаттармен, сонымен қатар түпкі мақсат – идеал бейнесімен салыстырылады. Білім беру мақсаттары мен нәтижелер арасындағы сәйкессіздік білім беру процесінің қозғаушы күшіне айналады

Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру деңгейлерін анықтау үшін пәнаралық оқу бағдарламасы әзірленді. Зерттеу базасы: эксперименттік-іздірету жұмыстары Торайғыров атындағы университет базасында, Қазақстан Республикасының Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ алынды. 2 топ қабылданды: эксперименттік 79 студент және бақылау 80 студент қатысты.

1-кесте – Университеттің көп ұлтты жағдайында болашақ мұғалімдердің коммуникативті және этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастырудың бастапқы сандық көрсеткіштерінің диагностикалық картасы

Университеттің көп ұлтты жағдайында болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру критерийлері мен көрсеткіштері		Деңгей	Эксперименталды топ		Бақылау тобы	
			Экспериментке қатысушылардың саны	%	Экспериментке қатысушылардың саны	%
1		2	3	4	5	6
Қызметтік-практикалық критерий	Қақтығыс жағдайындағы мінез-құлық стратегиясы	төмен	24	30	18	22
		орташа	37	47	46	58
		жоғары	18	23	16	20
	Өз халқының салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын сақтау	төмен	25	31	26	32
		орташа	39	49	38	48
		жоғары	15	20	16	20

Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастырудың арнайы бағдарламасы енгізілгеннен кейін тәжірибенің қалыптастырушы кезеңінде алынған нәтижелерді талдау келесідей есептеулерді жүргізуге мүмкіндік берді.

Коммуникативтік-этнопедагогикалық процесс қарым-қатынастың, өзара әрекеттесудің, тұлғааралық қарым-қатынас жағдайларының арнайы формалары мен әдістерін таңдау тәсілі ретінде пайда болады, нәтижесінде болжамдық функция жүзеге асады, қалаған бейнесіне қол жеткізіледі және құндылықтардың ерекше жиынтығы қалыптасады. Этнопедагогикадағы коммуникативтік-этнопедагогикалық құзырет-

тілік өмір салтымен, дүниетанымымен байланысты, мәні жағынан культтік, бағыты жағынан рухани. Сондықтан да коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік келешегі зор ғылыми бағыт ретінде сұранысқа ие болуда (З.Б.Қабылбекова, 2000: 54) [15], (Ж.Ж.Наурызбай, 2001: 34) [16].

Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілікті тұлғааралық кеңістікті қалыптастыру, құру процесі – «пішімдеу» қарым-қатынасы ретінде де қарастыруға болады (Е. П. Доценко). Бұл әрекеттестіктің бірлескен семантикалық кеңістігін құруға жатады: өзара әрекеттестіктің бірлескен әдістері мен ережелерін әзірлеу; өз ниеттерін нақтылау немесе өзара әрекет-

тесу шарттарын өзгерту. Пішімдеу процедураларының ішінде ең алдымен берілген жағдайға сәйкес контекстік мазмұнды, үлгілерді, схема-

ларды, сценарийлерді, ритуалдарды іздеу ерекше көзге түседі. оларды жүзеге асыру жолдары мен тәсілдер.

2-кесте – Қалыптастырушы эксперименттен кейінгі университеттің көп ұлтты жағдайында болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастырудың сандық көрсеткіштерінің диагностикалық картасы

Көп ұлтты ортада болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру критерийлері мен көрсеткіштері		Деңгей	Эксперименталды топ		Бақылау тобы	
			Қатысушылар саны	%	Қатысушылар саны	%
1		2	3	4	5	6
Қызметтік-практикалық критерий	Қақтығыс жағдайындағы мінез-құлық стратегиясы	төмен	8	10	14	17
		орташа	37	47	40	50
		жоғары	34	43	26	33
	Өз халқының салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын сақтау	төмен	9	11	21	26
		орташа	40	51	40	50
		жоғары	30	38	19	24

Бұл коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыретті құрайтын тұлғааралық қарым-қатынастар мен бірлескен іс-әрекетті жүзеге асыратын тұлғалардың қарым-қатынасы. Олай болса, тұлғааралық қарым-қатынастағы қарым-қатынас фактісі, қарым-қатынас және коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілік адамдардың бірлескен іс-әрекетінің нақты нысаны ретінде күмән тудырмайды (К.А.Абулханова-Славская, 1980): 104) [17], (С.Н. Артановский, 1988: 30) [18].

Студенттерде коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік кәсіптік оқытумен қатар тәрбиеленуі тиіс. Болашақ ұстаз жан-жақты болуы керек.

Жастар толеранттылық, этномәдени құзыреттілік рухында тәрбиеленсе, олар бір аумақта тұратын басқа халықтармен, этностармен тату-тәтті өмір сүреді.

Болашақ мұғалімнің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігінің негізі материалдық және рухани этномәдениет құндылықтары: халықтық педагогика дәстүрлері, қолданбалы өнер, халық ауыз әдебиеті, халық музыкасы, әдептілік, есте қаларлық күндер мен тарихи оқиғалар болып табылады (Арутюнов С. А., 1989: 218) [19], (В.Ш.Бембеев, В. В.Бембеева, 1992: 90) [20], (А.А.Бодалев, 1983: 64) [21].

Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін дамыту жүйе-

сіне мыналар кіреді: дәстүрлі «өмірді қамтамасыз ету мәдениетімен таныстыру», оқу іс-әрекеті барысында этномәдени құндылықтарды қалыптастыру, халықтық педагогикалық мәдениеттің сабақтастығы. оқу іс-әрекетін жобалау және жүзеге асыру үрдісі.

«Жат мәдениет өзін басқа мәдениеттің көз алдында ғана толық және тереңірек көрсетеді (бірақ толық емес, өйткені басқа мәдениеттер келіп, одан да көбірек көріп, түсінетін болады). Бір мағына екінші мағынамен кезігіп, оның тереңдігін ашады: олардың арасында осы мағыналардың, осы мәдениеттердің оқшаулануы мен біржақтылығын жеңетіндей диалог басталады. Біз бөтен мәдениетке ол өзіне қоймаған жаңа сұрақтар қоямыз, біз осы сұрақтарымызға одан жауап іздейміз, ал жат мәдениет бізге жауап беріп, бізге өзінің жаңа қырларын, жаңа мағыналық тереңдіктерін ашады» [22], (А.В. Костина, 2009) [23], (И.А. Зимняя, 2006) [24].

Болашақ ұстаз тек өзінің төл мәдениетін ғана емес, әлемдік мәдениетті де зерделеуі керек. Сонда ғана олар мәдениеті мен сенімі басқа әңгімелесушілерді жақсырақ түсіне алады.

Өз мәдениетін ғана емес, әлемнің басқа да мәдениеттерін білетін, сауаттылығы жоғары, жоғары білікті қоғамда ғана жарқын болашақ құруға болады.

Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттіліктің құрамдас бөліктері:

1. Білім

Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік ұғымының мазмұны білімдерді қамтуы керек, атап айтқанда: белгілі бір коммуникативтік-этнопедагогикалық жағдаяттардағы мінез-құлық ережелері туралы білім (жергілікті этикетті білу), жағдаяттардың өзін және жекелеген эпизодтарды тану белгілерін білу, табиғат туралы білім. белгілі бір коммуникативтік-этнопедагогикалық процестердің ағымының заңдылықтары. Құзыреттіліктердің құрамына білімді қосу даусыз жағдай. Құзыреттілік ұғымының тар түсіндірмесі кезінде білім өз бетінше құзыреттілік элементі немесе құрамдас бөлігі ретінде қарастырылмайды. Маңызды деп танылған білімнің болуы емес, оны белгілі бір әрекеттерді орындауда пайдалану фактісі. Басқаша айтқанда, білімнің өмір сүру формасы сыни сәт болып табылады, құзыреттілікке білім емес, іс-әрекет тікелей байланысты. Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік ұғымының мазмұнынан білімді алып тастаумен немесе оған мінез-құлықта тікелей көрінетін білім түрлерін ғана қосумен келісу қиын. Мұндай шектеулер коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік сияқты білім берудің мазмұны мен құрылымын талдаудағы мүмкіншіліктерімізді айтарлықтай тарылтады.

2. Коммуникативтік-этнопедагогикалық дағдылар

Дағдылар мен білімдерге келетін болсақ, әртүрлі мектептер мен тәсілдер өкілдерінің арасында іс-жүзінде ешқандай сәйкессіздік жоқ – барлығы дерлік дағдылар мен білімдер тек қана қажет емес, сонымен қатар құзыреттің кез келген түрінің ең маңызды құрамдастары екендігімен келіседі. Айта кету керек, коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік ұғымына қатысты «дағдылар» терминін қолданған жөн. Шеберлік ұғымы көбінесе дене қозғалысының жоғары автоматтандырылған жүйелерімен байланысты, олар сирек жағдайларды қоспағанда, тұлғааралық қарым-қатынас процестерінде маңызды рөл атқармайды [25], (Е. В. Бондаревская, 2001) [26], (Г. Терборн, 2001) [27].

Егер жалпы айырмашылықтар болмаса, коммуникативтік-этнопедагогикалық немесе тұлғааралық құзыреттілік ұғымының мазмұнына кіретін дағдылардың нақты құрамы қандай болуы керектігі туралы пікірлердің айтарлықтай таралуы байқалады. Көбінесе коммуникативтік-этнопедагогикалық дағдылардың дамуы бойын-

ша жалпы және арнайы дағдылар блоктары ажыратылады. Жалпы дағдылар сөйлеу және тыңдау дағдыларына бөлінеді. Екеуінің де вербалды және вербалды емес компоненттері бар. Тыңдау дағдылары мен вербалды емес мінез-құлыққа басымдық беру әдетке айналған. Тыңдауға көңіл бөлудің басым болуы бұл дағдылар жиынтығының дәстүрлі білім беру жүйесі шеңберінде қалыптаспауымен түсіндіріледі. Тұлғааралық мінез-құлықтың вербалды емес компоненттеріне баса назар аудару сананың осы түрдегі реакцияларының көпшілігінің бақылаусыздығына байланысты (В. А. Мамонова, 2007) [28], (Н. Ф. Басова, 2008) [29].

Қорытынды

Сонымен, коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік қазіргі мұғалімнің жалпы кәсіби құзыреттілігінің құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады:

- көпэтносты қоғамда қызмет ету қабілеті, осы қоғамның мәселелерін білу, оның даму механизмдерін түсіну;
- әлеуметтік белсенді қызмет және этнопедагогикалық бағытталған жобаларды жүзеге асыру;
- университеттің көпэтносты ортасындағы құндылықтардың басымдығын таңдауда, қоғамдық өмірдің ережелерін, нормаларын, заңдарын, дәстүрлерін қабылдауда тиімді болу қабілеті;
- көпэтносты қоғамда толерантты өзара әрекеттесу қабілеті, адами құрмет тұрғысынан өзіне және басқа адамдарға адекватты қатынас;
- университеттің көпұлтты ортасы жағдайында этнопедагогикалық міндеттерді шешуге жауапкершілікпен қарау;
- өзін белгілі бір мәдениеттің өкілі ретінде жүзеге асыру қабілеті.

Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру жұмысының мазмұны жалпы мәдени дайындықты (оқиғалар мен құбылыстардың жалпыға бірдей байланысы туралы, қоғамның даму заңдылықтары туралы, халықтар мен ұлттар туралы философиялық, мәдени, социологиялық білімдер) қамтиды, психологиялық-педагогикалық дайындық (этнопедагогика әдістемесі туралы білім, тұлға дамуының психикалық ерекшеліктері және т.б.), әдістемелік дайындық (этномәдени зерттеулерді жүргізудің формалары, әдістері мен құралдары туралы білім).

Әдебиеттер

- 1 Нестеренко А. В. Духовно-нравственное развитие личности на основе русской традиционной культуры в современных социально-культурных условиях: Дис. канд. пед. наук. – М.: 2001.
- 2 Федорова С. Н. Формирование этнокультурной компетентности будущих педагогов: Автореферат д-ра пед. наук – М., 2006. – 34 с.
- 3 Коновалова Л. В. Учитель в многонациональном регионе: Программа спецкурса и методические рекомендации для студентов и молодых педагогов. – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2000. – 12 с.
- 4 Кукуши В. С. Этнопедагогика и этнопсихология: Учебник для студентов. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2000.
- 5 Поштарева Т. Н. Формирование этнокультурной компетентности // Педагогика. – 2005. – № 3. – С. 35-42.
- 6 Гуров В. Н., Вульф В. З., Галяпина В. Н. и др. Формирование толерантной личности в полиэтнической образовательной среде. Учебное пособие – М.: Педагогическое общество России, 2004. – 240 с.
- 7 Алипханова Ф. Н. Этнокультурная компетентность как компонент профессиональной готовности педагога // «Известия ДГПУ». Психолого-педагогические науки. – 2009. – № 3. – С. 21-25.
- 8 Левченко Т. А., Агеева Л. Е., Агранович Е. Н. Этнокультурная компетентность будущих педагогов Уч.пособие. – Алматы: Изд-во «Кыздарун-ти», 2013. – 232 с.
- 9 Королева Г. М. Развитие этнокультурной компетентности педагогов в современной социокультурной среде // Фундаментальные исследования. – 2011. – № 8 – С. 280–283.
- 10 Рюлькер Т. Поликультурное образование: реформа учебных программ // Перспективы: вопросы образования. – Париж: ЮНЕСКО. – 1993. – №1. – С. 53-69.
- 11 Дмитриев Г.Д. Многокультурное образование. – М.: Народное образование, 1999. – 208 с.
- 12 Палаткина Г.В. (2003) Этнопедагогические факторы мультикультурного образования. Дис. ... доктор пед. наук / Г. В. Палаткина. – Москва, 2003. – 400 с.
- 13 Комогоров П. Ф. Формирование толерантности в межличностных отношениях студентов высшего учебного заведения: Автореф. дис. . канд. психол. наук. – Курган, 2000. – 23 с.
- 14 Фокин Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Академия, 2002. – С. 218-225.
- 15 Кабылбекова З. Б. Воспитание поликультурной личности студента как педагогическая реальность: Дис. ... канд. пед. наук. - Тараз, 2000. – С. 76.
- 16 Наурызбай Ж. Ж. Этнокультурное образование: теоретический аспект и инновационный опыт. – Жезказган: ЖезУ, 2001. – 55 с.
- 17 Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности. - М.: Наука, 1980. – 234 с
- 18 Артановский С. Н. Об абсолютной ценности личности // Вестник ЛГУ. Сер. 6. Вып. 3, № 20. – 1988.
- 19 Арутюнов С. А. Народы и культуры. Развитие и взаимодействие. - М., 1989. – 243 с.
- 20 Бембеев В. Ш., Бембеева В. В. История и культура родного края. - Элиста, 1992. – 106 с.
- 21 Бодалев А. А. Личность и общение. М.: Педагогика, 1983. – 215 с.
- 22 Этническая культура. [Электронный ресурс]. – <https://studepedia.org/index.php?post=25546&vol=2>
- 23 Костина А. В. – Этническая культура: специфика развития в современном мире. [Электронный ресурс] – https://www.tuva.asia/journal/issue_1-2/118-ethnic-culture.html, 2009.
- 24 Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования.–Эйдос // Интернет-журнал. – 2006. [Электронный ресурс] – <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.
- 25 Студент – Википедия // [Электронный ресурс] :<https://ru.wikipedia.org/wiki/Студент>.
- 26 Бондаревская Е. В. Личностно-ориентированный подход в теории и практики педагогической работы с детьми мигрантами // Международная педагогическая лексикография в теории и практике обучения в высшей школе: сб. трудов международной научно-практич. конф. – Ростов-на-Дону, 2001 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rspu.edu.ru/pageloder.php?>
- 27 Терборн Г. «Мультикультурные общества» /Терборн Г. // Социологическое обозрение. – 2001, – Т. 1. – № 1. – Переводы // [Электронный ресурс]: http://img0.liveinternet.ru/images/attach/b/0/3556/3556637_01tra1.pdf.
- 28 Мамонова В. А. «Мультикультурализм: разнообразие и множество» // Журнальный клуб ИнтелросCredoNew№2, 2007 // [Электронный ресурс]:http://www.intelros.ru/2007/07/06/vamamonova_multikulturalizm_raznoobrazie_i_mnozhestvo.html.
- 29 Социальная работа с молодежью: Учеб. пособ. / Под ред. Н. Ф. Басова. М.: Дашков и К, 2008.

References

- Abulhanova – Slavskaya K. A. (1980) Deyatelnost i psihologiya lichnosti [Activity and personality psychology]. Moscow: Nauka. – P. 234. (In Russian)
- Alipkhanova F. N. (2009) Yetnokul'turnaja kompetentnost' kak komponent professional'noj gotovnosti pedagoga [Ethnocultural competence as a component of the teacher's professional readiness] Izvestiya DSPU, 3, 21-25. (In Russian)
- Artanovskiy S. N. (1988) Ob absolyutnoy tsennosti lichnosti [On the absolute value of personality]. Vestnik LGU. Series 6. Issue 3, # 20. (In Russian)

- Arutyunov S. A. (1989) Narody i kultury. Razvitie i vzaimodeystvie [Peoples and Cultures. Development and interaction]. Moscow. – P. 243.
- Basofa N. F. (2008) Socialnaya rabota s molodezhyu: Uchebnoye posobie [Social work with youth: Textbook manual, edited by N. F. Basov]. Moscow, Dashkov, et al. (In Russian)
- Bembeev V. Sh., Bembeeva V. V. (1992) Istoriya i kultura rodnogo kraya [History and culture of the native land]. Elista. 106.
- Bodalev A. A. (1983) Lichnost i obshhenie [Personality and communication]. Moscow: Pedagogika. P. 215. (In Russian)
- Bondarevskaya E. V. (2001) Lichnostno_orientirovanniy podhod v teorii i praktiki pedagogicheskoi raboti s detmi migrantami [Personality-oriented approach in the theory and practice of pedagogical work with migrant children] (In Russian)
- Dmitriev G. D. (1999) Mnogokulturnoe obrazovanie [Multicultural education]. Moscow, People's education, 208 p. (In Russian)
- Etnicheskaya kultura [Ethnic culture] (2021). [Electronic resource]. <https://studepedia.org/index.php?post=25546&vol=2> (In Russian)
- Fedorova S. N. (2006) Formirovanie jetnokul'turnoj kompetentnosti budushhih pedagogov: Avtoreferat doktora pedagogicheskikh nauk [Formation of ethno-cultural competence of future teachers: Abstract of Doctor of pedagogic sciences], Moscow. (In Russian)
- Fokin Y. G. (2002) Prepodavanie i vospitanie v vysshey shkole: Metodologiya, celi i sodержanie, tvorchestvo: Uchebnoye posobie dlja studentov vysshih uchebnyh zavedenij. [Teaching and education in higher education: Methodology, goals and content, creativity: a manual for college students], Moscow. (In Russian)
- Gurov, V. N., Vulfov, B. Z., Galyapina, V. N. & others.(2004) Formirovaniye tolerantnoy lichnosti v polietnicheskoy obrazovatel'noy srede. Uchebnoye posobiye [Formation of a tolerant personality in a polyethnic educational environment. Textbook], Moscow. (In Russian)
- Kabyrbekova Z. B. (2000) Vospitaniye polikul'turnoy lichnosti studenta kak pedagogicheskaya real'nost': dissertatsiya kandidata pedagogicheskikh nauk. [Education of the student's multicultural personality as a pedagogical reality: dissertation of Candidate of pedagogic sciences], Taraz. (In Russian)
- Komogorov P. F.(2000) Formirovanie tolerantnosti v mezhlchnostnyh otnoshenijah studentov vysshego uchebnogo zavedeniya: Avtoreferat dissertacii kandidata psihologicheskikh nauk [Formation of tolerance in interpersonal relations of students of higher educational institution: Author's abstract of dissertation of Candidate of psychological sciences], Kurgan.
- Konovalova L. V. (2000) Uchitel' v mnogonacional'nom regione: Programma speckursa i metodicheskie rekomendacii dlja studentov i molodyh pedagogov [Teacher in a multinational region: Special course program and methodological recommendations for students and young teachers]. Stavropol. (In Russian)
- Koroleva G. M. (2011) Razvitie jetnokul'turnoj kompetentnosti pedagogov v sovremennoj sociokul'turnoj srede. Fundamental'nye issledovaniya [Development of ethno-cultural competence of teachers in the modern socio-cultural environment / Fundamental research]. 8, 280-283. (In Russian)
- Kostina A. V. Etnicheskaya kultura: specifika razvitiya v sovremennom mire [Ethnic culture: specifics of development in the modern world]. [Electronic resource] https://www.tuva.asia/journal/issue_1-2/118-ethnic-culture.html.
- Kukushin B. C. (2000) Etnopedagogika i etnopsihologiya [Ethnopedagogy and ethnopsychology: a textbook for students]. Rostov-na-Donu, Feniks. (In Russian)
- Levchenko T. A., Ageeva L.E., Agranovich E.N. (2013) Jetnokul'turnaja kompetentnost' budushhih pedagogov. Uchebnoye posobie [Ethnocultural competence of future teachers a textbook], Almaty. (In Russian)
- Mamonova V. A. (2007) Mul'tikul'turalizm: raznoobrazie i mnozhestvo [Multiculturalism: diversity and variety] Journal Club Intelros Credo New 2, Retrieved from: [http://www.intelros.ru/2007/07/06/vamamonova_multikulturalizm_raznoobrazie_i_mnozhestvo.html]. (In Russian)
- Nauryzbay Zh.(2001) Etnokul'turnoye obrazovaniye: teoreticheskiy aspekt i innovatsionnyy opyt [Ethnocultural Education: Theoretical Aspect and Innovative Experience], Zhezkazgan. (In Russian)
- Nesterenko A. V.(2001) Duhovno-nravstvennoe razvitie lichnosti na osnove russkoj tradicionnoy kul'tury v sovremennykh social'no-kul'turnykh usloviyah: Dissertatsiya kandidata pedagogicheskikh nauk [Spiritual and moral development of personality on the basis of Russian traditional culture in modern socio-cultural conditions: Dissertation of Candidate of pedagogic sciences], Moscow.
- Palatkina G. V. (2003) Etnopedagogicheskie faktori multikulturnogo obrazovaniya_Dis. ... d_raped. nauk [Ethnopedagogical factors of multicultural education: Dis. ... Dr. ped. Sciences]. Moscow, 400. (In Russian)
- Poshtareva T. N. (2005) Formirovanie etnokulturnoy kompetentnosti [Formation of ethnocultural competence]. Pedagogika. 3, 35-42. (In Russian)
- Rulker T. (1993) Polikulturnoe obrazovanie_ reforma uchebnyh programm [Multicultural Education: Curriculum Reform]. Prospects: Educational Issues. Paris: UNESCO. No. 1, 53-69. (In Russian)
- Student [Student] (2021). Wikipedia. Retrieved from: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Student>.
- Terborn G. (2001) Mul'tikul'turnye obshhestva [Multicultural Societies] / Terborn G., Sociological Review. 1. # 1. Translations. Retrieved from: http://img0.liveinternet.ru/images/attach/b/0/3556/3556637_01tra1.pdf. (In Russian)
- Zimnyaya I. A. (2006) Klyuchevye kompetencii – novaya paradigma rezultata sovremennogo obrazovaniya [Key competences – a new paradigm of the result of modern education]. [Electronic magazine], Eidos. <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.